

Iwona Kozłowska

Wybrane nazwy terenowe gminy Lubawa

Prace Językoznawcze 13, 111-124

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Iwona Kozłowska
Olsztyn

Wybrane nazwy terenowe gminy Lubawa

Selected terrain names in the district of Lubawa

The article presents selected terrain names in the district of Lubawa as well as localization of objects. Names of rivers, streams, ponds, hills, forests, fields and meadows are described.

Słowa kluczowe: Lubawa, nazwy terenowe, toponimy, hydronimy
Key words: Lubawa, terrain name, toponym, hydronym

Nazwy terenowe związane z określeniem stawów, rzek, strug, wzniesień, lasów, pól i łąk, występujące w gminie Lubawa, od są od pewnego czasu przedmiotem zainteresowania językoznawców. Nazwy terenowe, zwane także anojkonimami, określają nazwy obiektów niezamieszkałych, czyli pól, łąk, lasów, wzniesień, itp.¹ Ich specyfika związana jest przede wszystkim z wąskim zasięgiem funkcjonowania, który ogranicza się zwykle do wiejskich wspólnot komunikatywnych, w których są one tworzone i przekazywane z pokolenia na pokolenie. Stąd też w odniesieniu do nazw terenowych funkcjonuje również określenie mikrotoponimia, związane nie tyle z wielkością danego obiektu, ile z zakresem jego użycia. Procesy nazwotwórcze skupione są przede wszystkim wokół motywacji topograficznej, kulturowej oraz przynależnościowej. Najwięcej nazw terenowych tworzonych jest w oparciu o motywację topograficzną, a właściwie ze względu na ważne cechy onimu – pierwsza charakteryzuje dany obiekt (*Moczała, Borki*), druga określa jego lokalizację (*Pod Drwęcę, Nad Zogą, Na Parowie*). Wśród nazw terenowych przeważają formy odapelatywne, zbieżne z wyrazami pospolitymi, których dodatkową funkcją jest ułatwienie użytkownikom orientacji w terenie. Charakterystyczne są też nazwy dwu- i wieloskładnikowe

¹ R. Mrózek: *Nazwy terenowe*. [W:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa–Kraków 1998, s. 231.

powstające najczęściej od nazw jednoskładnikowych, mające na celu przeciwdziałanie nazewnictwu homonimii.

Zdarza się, że nazwy kilkuczłonowe po upowszechnieniu w danej mikrowspólnocie, wykazują tendencje eliptyczne, prowadzące do zaniku jednego z członów (*Plebańskie Pola* > *Plebańskie*).

Do nazw wodnych, zwanych też hydronimami, zaliczamy nazwy obiektów wodnych, niezależnie od ich wielkości. Do grupy tej należeć więc będą nazwy rzek, jezior, mórz, potoków, stawów, źródeł, zatok, zakoli rzecznych, rzek podziemnych, głębin, wodospadów, wirów, toni rybackich, a także bagien i mokradł, jeśli mają one wyraźny charakter zbiorników wodnych². Apelatyw hydronimiczny może stać się nazwą własną, jeśli zostanie odniesiony do konkretnego obiektu wodnego. Może też stanowić część nazwy złożonej typu: *Czerwona Woda*, gdzie nazwą jest całe wyrażenie.

Prezentowany materiał został pozyskany od informatorów w roku 2009. Obejmuje 72 nazwy terenowe, które podzielono na cztery grupy. Grupa I nazw określa wodę i tereny podmokłe (17 nazw); grupa II – wzniesienia (7), grupa III – lasy (14), zaś grupa IV – pola i łąki (33). Przy opisie materiału zwrócono uwagę na znaczenie leksykalne i motywacyjne nazw oraz na ich formę. Pod pojęciem „nazwa deminutywna” rozumie się zdrobnienie apelatywne (np. *las* > *lasek* > *Lasek*), a także onomatyzację zdrobnienia apelatywnego (np. *borek* > *Borek*)³.

System wodny ziemi lubawskiej w całości należy do dorzecza Wisły, przy czym zasoby wodne są małe. Ocieplenie klimatu oraz postępujące zabiegi agrotechniczne prowadzone w pobliżu zbiorników wodnych wpływają na ich intensywne nawożenie, a w efekcie zarastanie. Jest to proces obserwowany na obszarze całej ziemi lubawskiej, a dotyczy zwłaszcza jezior mniejszych i płytszych. Ważnym elementem hydrograficznym, a zarazem krajobrazowym ziemi lubawskiej są bagna, mokradła i trzęsawiska. Przestrzennie są one związane z dolinami rzecznyymi, obniżeniami terenowymi, najczęściej bezodpływowymi, oraz rynkami i nieckami jeziornymi.

Lasy, zajmujące niegdyś ponad 90% powierzchni ziemi lubawskiej, dziś stanowią nieco ponad 23%.

Murawy łąkowe są zbiorowiskami roślinnymi bardzo zróżnicowanymi, w dużym stopniu przekształconymi przez człowieka. Na ziemi lubawskiej najczęściej spotyka się łąki wilgotne, okresowo zalewane, powstałe na miejscu łągów lub zmeliorowanych torfowisk.

² K. Rymut: *Nazwy wodne*. [W:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, s. 269.

³ Por. A. Bańkowski: *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej*. Wrocław 1982, s. 36.

Słownik nazw

1. Nazwy wodne

Legenda:

- – bagna
- — — — — rzeczki

Mapa 1. Hydronimy i toponimy związane z dawnymi hydronimami w gminie Lubawa

Bagienka – łąki koło wsi Samplawa, od *bagienko* ‘trawa na bagnach’ SW w N. pl.

Bagno – stawy, łąki koło wsi Losy – od *bagno* ‘gąszcz z wody i ziemi, błoto, trzęsowisko, trzęsawica, grzęzawica’ SW w N. sg.

Biedaszek – rzeczka płynąca przez wieś Rożental, wypływająca z okolic wsi Zielkowo – od ap. *biedaszek* ‘człowiek biedny’ SW, por. *biedak* ‘1. człowiek biedny ubogi, cierpiący biedę, mizerak: Wspomagać proszących biedaków 2. człowiek nieszczęśliwy, godzien politowania, nieborak, nieboże: Nastękali

s. biedacy nad zadaniem. Krasz.' SW. Dla rzeki motywacja semantyczna oznaczała zapewne 'uboga w wodę, wysychająca' lub od n. os. *Biedas, Biedaszkiwicz* (Rymut), N. sg.

Biele – łąki koło wsi Wałdyki; – wś. ciech., gmina Sochocin, 7,5 km na pń. wsch. od Płońska' NMP, od ap. *biele* 'podmokła łąka' SW, N. sg.

Czerwona Woda – bagna, lasek, pola leżące pomiędzy wsiami: Wałdyki oraz Lubstyn – od *Czerwona Woda* 'os., dawniej wś. olszt., gmina Olsztynek, 6 km na pń. zach. od Olsztyńka: *Rothwasser*' NMP, N. sg.

Elszka – rzeczka, wypływająca z okolic wsi Rożental, lewy dopływ rzeki Drwęcy – od *Elszka*, pierwotnie zapewne Olszka, niem. *Elske*, potok w Prusach Zachodnich, bierze początek w pow. hołądzkim w dwóch drogach wychodzących z pod wsi o dawnej nazwie Schönmoor i Briensdorf, płynie koło dawnych wsi Harselbusch i Marienfelde w kierunku południowym. Potem nagle zmienia bieg na zachodni i od tego momentu zaczyna stanowić granicę dawnych powiatów hołądzkiego i elbląskiego. Płynie ta rzeczka do jez. Drużno. Długość biegu 2 mile' SG (II, 168), N. sg. Nazwa powstała od niem. *Else* 'Erle – olcha' suf. niem. *-ke* spolszczona na *Olszka*.

Jesionka – rzeczka wypływająca z okolic wsi Prątnica, lewy dopływ rzeki Sandeli – od *Jesionka* 'niem. *Jeschona* al. *Jeszona*, struga pow. lubawski. Wypływa u stóp wzgórza wsi Rodzone w niewielkiej odległości od rzeki Drwęcy (około 3/8 mili), gdzie zaraz młyn pędzi. Początkowo ma kierunek południowo-wschodni przy wsi kościelnej Sępławie zwraca się ku pń-wschodowi, mija wieś Targowisko, u której młyn znowu pędzi dalej miasto Lubawę, gdzie z prawej strony otrzymuje znaczniejszy dopływ Sandelę, mija Byszwałd, Lossen (?), z dała Kazanice, Grabowo, przechodzi przez Rożental, Zielkowo, obraca młyn i tartak zielkowski, poczem uchodzi do rzeki Drwęcy, blisko granicy powiatu ostródzkiego i suskiego. Długość biegu wynosi przeszło 3 mile. Brzegi są po większej części górzyste, mniej albo więcej od siebie odległe przy Rożentalu ścieśnione' Nazwa "Jesionna" zapewne od drzewa jesion wzięte, który był poświęcony słowiańskiemu bożkowi Jesse z tego względu dodaje się, że na dwóch miejscach, o ile wiadomo, odbywały się przy strudze wielkie zbiegowiska ludu u starych pogan: we wsi Targowisko targi (stąd nazwa wzięta, załatwiali pogańscy Prusacy z Polakami, a przy Lubawie, gdzie teraz Lipy, zbierali się na cześć bogini Majumy. Czyby tu i bożka Jesse, gdzie czcili, nie wiadomo Ks. F. SG (III, 568). Por. *jesionka* 'palto – jesienne męskie' SW, *Jesionka* 'wś. ciech. gmina Baboszewo 12 km na północ od Płońska. Od ap. *jesion* z późniejszym suf. *-ka*. NMP, N. sg.

Kociołek – stawy, łąki obok wsi Kazanice – zdr. od *kocioł* – tu w znaczeniu topograficznym 'zagłębienie terenowe', nazwa nadana ze względu na kształt obiektu, suf. *-ek*.

Młyńska Struga – rzeczka płynąca koło wsi Gierłoż Polska – od *młyńska* przym. od *młyn* ‘przyrząd do mielenia, kruszenia, gniecienia, tarcia’ SW, N. sg. Druga część równa ap. *struga*.

Mocadla – bagno obok wsi Raczek – od *mocadło* (por. *moczar*) ‘grunt bagnisty pokryty roślinnością wodną, mokradło, bagno, trzęsawisko (mok)’ SW, N. pl.

Nad Zogą – bagno, łąka obok wsi Zielkowo – od *zoga* (p. *żoga*) ‘ziemia, na której wypala i rodzić się nie chce’ SW, od wyrażenia przym. *nad zogą: zoga* Instr. sg. z końc. *-q*. Zmiana *ż na z pod wpływem mazurzenia, por. *pożoga*.

Pęcherz – głęboka dolina i bagno nad strumykiem pomiędzy wsiami Prątnica i Łążyn – od *pęcherz* ‘2. p. na wodzie, bąbel, bulka, bańka’ SW, N. sg.

Prątnica (Wólka) – rzeczka, prawy dopływ rzeki Wel, płynąca przy wsi Prątnica – od *Prątnica* ‘dok. *Pranthenycz*, 1321 *Prantenitz*, 1452 *Prantheticz*, 1546 *Prantheticz*, tak zwała się dawniej rzeka pod wsią Prątnica w pow. lubawskim, dziś zwana Pęcherz’ SG (X, 30), N. sg., od *prąd* ‘nurt’.

Rowki – bagno nad rzeczką przy wsi Prątnica – od *rowek* (patrz *rów*) ‘bruzda, karp, wcięcie podłużne, żłobek’ SW, N. pl.

Zdrój – bagienko koło wsi Omule i Kazanice – od *zdrój* ‘promień, którym się woda z ziemi sączy do źródła, krynica; strumyk płynący ze źródła, struga’ SW, N. sg.

Źródło – strumyk płynący obok wsi Losy – od *źródło* ‘1. prąd wody żywej, wyrwywający z ziemi, skały, zdrój, krynica 2. zwierciadło’ SW, N. sg.

Żyd – staw koło wsi Kazanice – od *Żyd* ‘1. wyznawca Mojżesza, Izraelita, starozakonny 2. przen. człowiek, którego religią pieniądź, szachraj, handlarz, kramarz, tandeciarz; człowiek wyrachowany, lichwiarz, kutwa, skapiec, chciwiec, zdzierca, wyzyskiwacz 3. żart. człowiek nie chrzczony jeszcze 4. kleks, plama od chłapnięcia atramentu 5. czarna plama na ścianie po bieleniu’ SW. Motywacja semantyczna nie jest jasna, N. sg.

Na opisywanym terenie grupa nazw związanych z wodą jest reprezentowana dość licznie.

Obserwacja układu nazw na mapie wskazuje, że ich lokalizacja jest powiązana z położeniem rzeczek i stawów. Nazwy w tej grupie pochodzą zwykle od apelatywów związanych z wodą (*źródło, bagno, prąd* > *Prątnica*, od *prąd* ‘nurt’, *mocadło, biele, itp.*) i gatunkiem drzew z dodanym suf. *-ka* (*Jesionka, olcha* > *Elszka*). Hydronimy derywowane mają suf. *-ek* (*Kociołek*) może w funkcji deminutywnej równej ap. *kociołek*, z suf. *-nica* (*Prątnica*). W zebranych materiale wystąpiły dwie nazwy dwuczłonowe (*Czerwona Woda, Młyńska Struga*), gdzie hydronim jest członem określanym, oraz 14 nazw jedno- członowych i jedno wyrażenie przyimkowe (*Nad Zogą*).

2. Nazwy wzniesień

Legenda:

Mapa 2. Nazwy wzniesień w gminie Lubawa

Biała Góra – zalesiony pagórek na pd. wsch. od rzeki Drwęcy, w pobliżu wsi Rodzone (od wzgórza położonego w pobliżu wsi) – od *Biała Góra* ‘wś. elb., gmina Sztum, 9 km na zachód od Sztumu. Z niem. *Weissenberg*’ NMP. Nazwa jest tłumaczeniem nazwy niemieckiej.

Chudzikowe Góry – wzgórze koło wsi Rożental – od n. os. *Chudzik* (Malec 1982:66) *Chudzik* NP, suf. *-owe*. Druga część od *góra* w pl.

Majak – wzniesienie, na którym stoi wieża triangulacyjna w pobliżu wsi Rumienica – od *majak* ‘myśl. czółno obstawione trzcina lub gałęzmi, na którym myśliwy lotną wodną zwierzyną podchodzi, z tat. *Majak* = wiecha, latarnia

morska' SW. *Majak* może być śladem pobytu Rosjan i jakiejś radiostacji – z ros. 'latarnia', N. pl.

Niklowe Góry – wzgórze, pola koło wsi Rożental od n. os. Nikiel (:niem. *Nikel* : *Nicolaus*) NP, por. pol. *Mikołaj*, suf. *-owe* z zanikiem ruchomego *-e*.

Okop – wzgórze, miejsce wczesnośredniowiecznego grodu koło Łążyna – od *okop* '1. rów i wał przy nim wysypany z ziemi wybranej z niego: miejsce okopane, wałem otoczone: o., fosa z wałem około czego idąca. Papr.' SW, N. sg.

Turma – wzgórze i pole w pobliżu wsi Lubstyn – od niem. *Turm* 'wieża' '1. wieża, jako więzienie, więzienie karne, kryminal 2. kupa, gromada' SW, N. sg.

Wielbłąd – wzgórze koło Lubawy – od *wielbłąd* 'zwierzę racicowe, bezrogię, należące do rodziny odrębnej' SW, N. sg. Nazwa zapewne nadana ze względu na podobieństwo kształtu wzniesienia do garbu zwierzęcia.

Zamczysko – pola i wzgórze w pobliżu wsi Wałdyki – od ap. *zamczysko* 'gmach obronny, rodzaj twierdzy, zwykle z basztami i nastrzelnicami, murem, wałem lub fosą otoczony, gród 2. dwór szlachecki' SW, N. sg.

W badanym materiale nazw terenowych określających wzniesienia jest najmniej. Wszystkie nazwy są motywowane semantycznie (przypominają kształtem wzniesienie). Dwie nazwy pochodzą od nazw os. (*Chudzik* i *Nikiel*). Wystąpiły trzy nazwy dwuczłonowe (w każdym przykładzie wyrazem określającym jest słowo „góra” > *Biała Góra*, *Chudzikowe Góry*, *Niklowe Góry*) i pięć nazw jednouczłonowych, w tym jedna augmentatywna (*Zamczysko*).

3. Nazwy lasów

Borek – kompleks leśny w odległości 3 km na pn. wsch. od Lubawy – od *borek* 'mały bór'; 'pole między lasami a. wśród lasów' SW, N. sg.

Borki – część lasu koło wsi Pomierki – od *Borek* 'dawniej wś. olszt., gmina Kętrzyn, 5,5 km na pñ. od Kętrzyna. Nazwa niem. *Borken*. Nazwa polska od *borek* 'mały bór'; 'pole między lasami a. wśród lasów' SW lub od n. os. *Borek* : *Borzymir* (Malec 1982:62) z niem. końc. *-en* zamienioną przez pol. końc. *-i* w N. pl.

Brzozowy Lasek – mały lasek w pobliżu wsi Łążyn – przym. *brzozowy* : *brzoza* (brzezica), (*betula*) roślina z rodziny brzoźowatych. zdr. brzózka' SW, N. sg. Druga część równa ap. *lasek*.

Brzózki – lasek koło wsi Rodzone – od *brzózka* 'mała brzoza', N. pl.

Gaj – lasek koło wsi Łążyn. – od *gaj* 'las święty, szczególnie dębowy 2. lasek, dąbrowa, knieja 3. zieloność, maj, liście, gałęzie zielone 4. drzewo okryte liśćmi, w ogóle drzewo, drzewo owocowe' SW, N. sg.

Legenda:

■ – lasy

Mapa 3. Nazwy lasów w gminie Lubawa

Gierłoski Las (Gierłoż) – las w pobliżu wsi Gierłoż Polska, na pd. od rzeki Młyńska Struga – od przym. *gierłoski* a to od *Gierłoż Polska* ‘wś. olszt., gmina Lubawa, 11 km na pñ. od Lubawy, dawniej *Gerlegs*. N. pochodzi zapewne od nazwy rzeki przepływającej przez wieś, por. *fluvius Griselaucus* 1303 dziś *Gryźła* lub *Gizela*. N. rzeki od prus. **gris(e)l-*, por. łot. *Grišlis* ‘turzyca, sitowie’, lit. *Grišlė* ‘rzerzucha wodna’ i prus. ap. **lauks* ‘pole’. Adaptacja prus. n. m. **Grise* – *lauks* jako niem. *Gerlegs* to przejście fonetyczne z przestawką *Gri* : *Ger*, haplogogia drugiej sylaby i z substytucją *-legs* zamiast *-lauks*. Pol. substytucja *Gierłoż(e)* jest wtórna w stosunku do formy niemieckiej’ NMP, ‘Gierłoż a. Gierłoża, z przydomkiem Polska G. dla odróżnienia od innej wsi Pruska Gierłoż, położonej zaraz obok w Prusach Wschodnich, obejmuje dwie miejscowości, pow. lubawski, w pñ. Kącie, który się styka z pow. suskim i ostródzkim, nad

struga Gryźlą, wpływającą zaraz opodal do rz. Drwęcy, okolica lesista' SG (II, 564), N. sg. W tworzeniu przymiotnika uproszczenie *-*zski* na *-ski*.

Las Białogórski – las w pobliżu wsi Rakowice – od *las* '1. wielki obszar gruntu zarosły drzewami, zwykle dziko rosnącymi' SW. Druga część od n. ter. *Biała Góra*, suf. *-ski*.

Lasek Guzowskiego – lasek obok wsi Łążyn – od *lasek* : *las*, jw. i od nazwiska *Guzowski* '1470–80 od n. m. Guzów, Guzy (kilka wsi)' NP, G. sg. końc. *-ego*.

Mały Lasek – lasek obok wsi Rodzone – od przymiotnika *mały* i *lasek* : *las*.

Na Parowie – lasek w pobliżu wsi Mortęgi – od *parowa* '1. p. parów 2. błoto. Parów 'dół wybity przez wodę, rów nieforemny, głęboka, wąska a stroma dolina, jar, wąwóz 2. duża kałuża, błoto, miejsce grząskie (pa + rów)' SW, od wyrażenia przym. *na parowie*: *parowa* Loc. sg. z końc. *-e*

Na Stegnie – las przy wsi Lubstyn – od *stegna* 'por. ścieżka, stegno, ślad, trop, linia śladów, szlak wydeptany w lesie przez zwierzęta' SW, od wyrażenia przym. *na stegnzie*: *stegna* Loc. sg. z końc. *-e*

Parowa – lasek koło jeziora Zwiniarz – od *parowa* '1. p. parów 2. błoto' *parów* 'dół wybity przez wodę, rów nieforemny, głęboka, wąska a stroma dolina, jar, wąwóz 2. duża kałuża, błoto, miejsce grząskie (pa + rów)' SW, N. sg.

Rosa – część lasu i pole obok wsi Gierłoż Polska – od *rosa* '1. opar wodny osiadający w postaci kropel w porze letniej wieczorem na roślinach i innych przedmiotach, a. wydzielające się z pary wodnej zawartej w powietrzu 2. kwiat zboża 3. roślina miodowa' SW, N. sg.

Wicherek – lasek obok wsi Pomierki – od *wicherek* 'zawieja, zawierucha, silny wiatr kręcący się w kółko 2. trąba powietrzna na stepach 3. wichrlenie, warchoń, niepokój, zamieszka, zamieszanie, zamęt, zaburzenie' SW lub też od n. os. *Wicherek* SSNO, N. sg.

Podobnie jak pierwsza, grupa ta jest stosunkowo liczna. Połowa z podanych tu nazw związana jest z ap. *las* (też nazwy deminutywne „lasek”). Nazwy opisują albo położenie lasu (*Białogórski*, *Gierłoski*), albo gatunek drzew w nim występujących (*brzózki* > *Brzózki*, *brzozowy* > *Brzozowy Lasek*), albo wielkość (*mały* > *Mały Lasek*). Nazw jednoczłonowych jest siedem. Nazw dwuczłonowych jest pięć (*Brzozowy Lasek*, *Gierłoski Las*, *Las Białogórski*, *Lasek Guzowskiego*, *Mały Lasek*) i dwa wyrażenia przyimkowe z tym samym przyimkiem „na” (*Na Parowie*, *Na Stegnie*). Występują trzy nazwy deminutywne od ap. *las* z suf. *-ek* (*Brzozowy Lasek*, *Lasek Guzowskiego*, *Mały Lasek*), 1 od ap. *wicher* z suf. *-ek* (jeśli nie jest to nazwa równa n. os. *Wicherek*) i dwie nazwy pochodzące od ap. *borek* w sg. i pl. (*Borek*, *Borki*).

4. Nazwy łąk i pól

Legenda:

■ – łąki i pola

Mapa 4. Nazwy łąk i pól w gminie Lubawa

Biele – łąki koło wsi Wałdyki – ws. ciech., gmina Sochocin, 7,5 km na pñ. wsch. od Płońska’ NMP, od ap. *biel*, *biele* ‘podmokła łąka’ SW, N. pl.

Glinki (2) – pola koło wsi Złotowo oraz wsi Łążyn – od *glinki* ‘ziemia gliniasta’ SW, N. pl.

Granica – pola koło wsi Rożental – od *granica* ‘linia zamykająca przestrzeń, kraniec, obwód jakiejś rzeczy, kres, potocznie miedza’ SW, N. sg.

Knebelka – łąki, torfowiska w pobliżu wsi Zielkowo – może od niem. n. os. *Knebel* Duden 384, pol. *Knebel* NP *knebel* ‘(knybel, knębel) 1. narzędzie drewniane do zatykania gęby a. innego dworu 2. kawałek drzewa, które złowionemu wilkowi a. dzikowi w paszcze kładą 3. kij krótki, gruby do wiązania snopków 4.

wałeczek do spinania sieci 5. kawałek drzewa, którym psy rozprzegają, gdy się zatną 6. kołek drażek, którym się skręca przewiąsło, postronek dla zacieśnienia. Zdr. *kneblík* od niem. *knebel* SW, z końc. -a. G. sg.

Kociołek – łąki, stawy obok wsi Kazanice – od *kocioł* demin. *kociołek* w topograficznym znaczeniu ‘obniżenie terenowe’, nazwa nadana ze względu na kształt obiektu.

Korzanka (Korzonka) – łąki, teren wczesnośredniowiecznego grodziska koło wsi Gutowo – od *korzeń*, *korzonek* ‘1. korzeń 2. kiełek, rostek 3. szypułka, ogonek’ SW, z użyciem paradygmatu żeńskiego zamiast męskiego, suf. -ka, N. sg. Nieprawidłowa zmiana *e* na *a* jak w przegłosie pralechickim lub od nazwiska **Korzanek* : *Korzonek* NP, końc. G. sg. -a, albo od n. os. *Korza* (Rymut) z suf. -anka, gw. -onka.

Lichotki – pola w pobliżu wsi Gierłoż Polska – od *lichotka*, *lichotki* ‘1. biedna dziedzina, biedaczek, biedotka, mizerotka, biedactwo 2. w l.mn. błahostki, drobnostki, fraszki’ SW, Tu w znaczeniu ‘liche poletka’ N. pl.

Lachy – pola, łąki koło wsi Kazanice – od *lacha* ‘odnoga rzeki, piaszczysta mielizna na rzece’ SW, N. pl.

Łączyska – łąki w pobliżu wsi Gutowo – od *łączysko* : *łąka* ‘obszar ziemi, zwykle niskiej, na którym trawa rośnie i skąd się siano zbiera 2. rola 3. część międzicy do otłukiwania konopi. Zgr. *łączysko* (łęk/łęk)’ SW, N. pl.

Mątek – obszar polny koło wsi Zielkowo – od n. os. *Mątek* NP : *Mącimir*, por. *Metek* : *Mącimir* SNNO, n. pola = n. os.

Mergiel – pola w pobliżu wsi Złotowo – od nazwy gleby *margiel* ‘jest złożony z krety, piasku i gleju’ SW *margiel* ‘1. mieszanina wapienia a. gipsu z gliną w rozmaitym stosunku, ziemista, zbita i łupkowata 2. ziemia twarda tłusta, do poprawy gruntów i innych użytków służąca, ziemia właściwie z wapna i gliny się składająca. Niem. *mergel*, łac. *marg.*’ SW, N. sg.

Modraczki – pola koło wsi Kazanice – od *modraczek* (por. *modrak* ‘moderek, chaber bławatek’ (od *modry*) ‘modry, bławatny, błękitny, niebieski, szafirowy ciemnofiołkowy’ SW, N. pl.

Na Cegielni – pola w pobliżu wsi Rożental – od *cegielnia* ‘1. fabryka cegieł 2. szopa do składania wyrobów cegielnianych z niem *Ziegel* = cegła, z łac. *tegula* = dachówka’ SW, od wyrażenia przyim. *na cegielni* w Loc. sg. z końc. -i.

Nad Elszką (Olszka) – łąki pomiędzy rzeczką Elszką a wsią Byszwałd – zob. Elszka, od wyrażenia przyim. *nad Elszką* : *Elszka* Instr. sg.

Nad Jesionką – łąki obok Lubawy nad rzeczką Jesionką – zob. *Jesionka*, od wyrażenia przyim. *nad Jesionką*: *Jesionka*, Instr. sg. z końc. -q.

Nad Zogą – łąka, bagno obok wsi Zielkowo – od *zoga* (p. *zoga*) ‘ziemia, na której wypala i rodzić się nie chce’ SW, od wyrażenia przyim. *nad zogą*: *zoga* Instr. sg. z końc. -q.

Niklowe Góry – pola, wzgórze, koło wsi Rożental od n. przeniesionej wzgórze Niklowe Góry (: niem. n. os. *Nikel* : *Mikolaj*).

Olszyny – łąki i zarośla w pobliżu wsi Złotowo – od *olszyna* (por. *olsza*)
1. drzewo olszowe 2. bot. *alnus* – roślina z rodziny brzoźowatych’ SW, N. pl.

Ostrów – pole, łąki koło wsi Złotowo – od *ostrów* ‘1. kępa na rzece, jeziorze, stawie, wyspa trawą, chrustem, drzewem obrosła 2. kawałek pola, położony pomiędzy łąkami a rowami 3. część lasu, gdzie znajduje się 60 barci; bór, zdr. strówek’ SW, N. sg.

Pasieka (2) – łąki w pobliżu wsi: Tuszewo i Prątnica – od *pasieka* ‘większa liczba uli, ustawionych blisko siebie, pszczelnik, ulownica 2. miejsce, na którym las wyrabano, trzebież, nowina, karczowisko 3. gaj, pogański, bałwochwalczy 4. kawał pola zarosłego niskimi drzewami, albo krzakami 5. pole orne wśród lasu, niewielkiego obszaru, zamiast płota, drzewem leżałym otoczone 6. zasiek, zasiecz, posiecz; miejsce gdzie zwalono w sterty drzewo dla zabarykadowania przejścia a. przystępu 7. płot samorodny, w którym drzewka dość zgrubiałe przycięto do połowy, nagięto i poprzywiązywano do drugich drzew 8. płot upleciony z jałowca 9. pastwisko 10. pasanie bydła (pa+ siek)’ SW, N. sg.

Plebanka – pola koło wsi Grabowo – od *pleban* ‘domostwo, zabudowanie plebana, zdr. plebanijka’ SW, suf. *-ka*, N. sg.

Plebańskie Łąki – łąki obok wsi Rożental – od *plebański* ‘tyczący się plebaństwa’ SW, *plebaństwo* ‘urząd, stanowisko plebana. Probostwo wiejskie 2. rola plebana i grunt plebana’ SW, N. pl. Druga część od *łąka* w pl.

Pod Drwęcę – łąki pomiędzy wsią Zielkowo a rzeką Drwęcą – zob. Drwęca, od wyr. przyim. *pod Drwęcę* : n. rz. *Drwęca* Acc. sg., z końc. *-ę*.

Pod Kazanice – łąki w pobliżu wsi Zielkowo – od *Kazanice* ‘wś. olszt., gmina Lubawa, 6 km na płn. od Lubawy. Niem. *Kazanitz*. Nazwa miejscowości od n. os. *Kazan*. SSNO II 556 : *Kazimir* z suf. **-ice* NMP od wyraż. przyim. *pod Kazanice* Acc. sg.

Rosa – pole, część lasu obok wsi Gierłoż Polska – od *rosa* ‘1. opar wodny osiadający w postaci kropel w porze letniej wieczorem na roślinach i innych przedmiotach, a. wydzielające się z pary wodnej zawartej w powietrzu 2. kwiat zboża 3. roślina miodowa’ SW, N. sg.

Rozgart – pola, koło wsi Rodzone – od *rozzgart* ‘łąka ogrodzona’ SW, N. sg.

Stolnik – rów i łąka koło wsi Kazanice – od n. os. *Stolnik* SSNO, stolnik ‘1391 stp. urzędnik sprawujący pieczę nad stołami panującego’, później ‘niższy urzędnik ziemski’ także ‘górnik solny’ NP, N. sg.

Torfniaki – łąki i torfowisko koło wsi Szczepankowo – od ap. *torfniak* ‘torfowisko – miejsce, gdzie są pokłady torfu’ SW, N. pl.

Turma – pole w pobliżu wsi Lubstyn – od niem. *Turm* ‘wieża’, końc. pol. *-a* ‘1. wieża, jako więzienie, więzienie karne, kryminal 2. kupa, gromada’ SW, N. sg.

Wrzosa – pola w pobliżu wsi Mortęgi – od *wrzosa* ‘roślina z rodziny wrzosiowatych’ SW, N. pl.

Zamczysko – pola i wzgórze w pobliżu wsi Wałdyki – nazwa przeniesiona z nazwy wzgórz a to od *zamczysko* ‘gmach obronny, rodzaj twierdzy, zwykle z basztami i nastrzelnicami, murem, wałem lub fosą otoczony, gród 2. dwór szlachecki’ SW, N. sg.

Ostatnia grupa nazw jest grupą najliczniejszą. Nazwy wiążą się semantycznie z rodzajem i kolorem gleby (*Glinki, Modraczki, Mergiel*), położeniem (*Na Cegielni, Nad Elszką, Nad Jesionką, Nad Zogą, Pod Drwęcę, Pod Kazanice*) lub stanem pól i łąk (*Lichotki* < ‘liche poletka’ SW, *Nad Zogą* < *zoga* (p. *żoga*) ‘ziemia, na której wypala i rodzić się nie chce’ SW). Występują 23 nazwy jednoczłonowe, dwie nazwy dwuczłonowe (*Nikłowe Góry, Plebańskie Łąki*) i sześć wyrażen przyimkowych (*Na Cegielni, Nad Elszką, Nad Jesionką, Nad Zogą, Pod Drwęcę, Pod Kazanice*, w tym dominuje przyimek “nad”). Możemy znaleźć zapożyczenia z jęz. niem. np. *Turma* z niem. *Turm* = wieża, *Knebelek* z niem. *knebel* zdr. *knebelek* z użyciem paradygmatu żeńskiego zamiast męskiego > *Knebelka*, suf. *-ka*. Występują nazwy deminutywne (*Modraczki, Lichotki, Kociołek*) i n. augmentatywne (*Łachy, Łączyska, Zamczysko*).

Wnioski

Badany materiał obejmuje, jak wspomniano, 72 nazwy terenowe. Przeważającą część nazw obejmują nazwy jednoczłonowe 49 (68%). Nazw dwuczłonowych jest czterokrotnie mniej – 12 (16,6%). Wyrażen przyimkowych jest 9 (12,5%). Do tworzenia nazw przyimkowych najczęściej stosuje się przyimek „nad” (w nazwach łąk). Nieliczne z opisywanych nazw terenowych powtarzają się w dwu grupach (*Biele* gr. I, IV, *Zamczysko* gr. II i IV, *Nikłowe Góry* gr. II i IV, *Nad Zogą* gr. I, IV, *Rosa* gr. III, IV, *Turma* gr. II, IV).

W odniesieniu do trzech grup nazw nie możemy jednoznacznie stwierdzić, czy pochodzą one od apelatywu, czy od nazwy osobowej (gr. I *Biedaszek* > ap. *biedaszek*, n. os. *Biedas, Biedaszkiwicz*; gr. III *Borek, Borki* > ap. *borek*, n. os. *Borek* : *Borzymir*; *Wicherek* > ap. *wicherek*, n. os. *Wicherek*; gr. IV *Korzonka* > ap. *korzonek*, n. os. *Korza*). W badanym materiale występują nazwy wzniesień, lasów, pól i łąk, które należy wiązać bezpośrednio z dawnym właścicielem (*Chudzikowe Góry* > *Chudzik*; *Nikłowe Góry* > *Nikiel*, niem. *Nikel* : *Mikołaj*; *Lasek Guzowskiego* > *Guzowski*, *Plebańskie Pola* > *Pleban*; *Mątek* > *Mątek*, *Stolnik* > *Stolnik*, *Pod Kazanice* > *Kazan*).

Najwięcej nazw terenowych odnosi się do pól i łąk. Ma to niewątpliwie związek z rolniczym charakterem gminy Lubawa, jak i gmin sąsiednich.

Wykaz skrótów

- Duden – *Wörterbuch geographischer Namen des Baltikus und der Gemeinschaft Unabhängiger staaten*. Mennheim 2000.
- Malec – M. Malec: *Imiona chrześcijańskie w średniowieczu w Polsce*. Kraków 1994.
- NMP – *Nazwy miejscowe Polski*. Red. K. Rymut. T. V. Kraków 2003.
- NP – K. Rymut: *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. T. I–II. Kraków 2001.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. T. I–XVI. Warszawa 1880–1902.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*. Red. W. Taszycki i in. T. I–VII. Wrocław 1965–1987.
- SW – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego*. T. I–VIII. Warszawa 1900–1927.

Literatura

- Bańkowski A. (1982): *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej*. Wrocław.
- Duma J. (1999): *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza z całym dorzeczem Pilicy*. Warszawa.
- Mrózek R. (1998): *Nazwy terenowe*. [W:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa–Kraków.
- Pospiszyłowa A. (1990): *Toponimia południowej Warmii. Nazwy terenowe*. Olsztyn.
- Rospond S. (1976): *Mówią nazwy*. Warszawa.
- Rymut K. (1998): *Nazwy wodne*. [W:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa–Kraków.
- Taszycki W. (1946): *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*. Kraków.

Summary

The article discusses selected terrain names in the district of Lubawa. The microtoponyms gathered are hydronyms, hill names, names of forests, fields and meadows. The names in the group of hydronyms come usually from appellatives connected with water (*stream, bog, current*). All the names of hills are semantically motivated. Names of forests describe their location, size or kinds of trees. Most terrain names refer to fields and meadows because the district of Lubawa and adjacent districts are agricultural ones. The names are semantically connected with the type and colour of soil, location or condition of fields and meadows. In the collected material there are one-word names, two-word names and prepositional phrases, e.g. *Biele, Młyńska Struga, Nad Zogą*.